

SABIMA kartleggingsnotat [13-2015]

Kartlegging av biller i forbindelse med årsmøte til Nordic Coleoptera Group, Vestfold, 7.august – 9.august 2015.

Av Per Kristian Solevåg, Jan Schreiber og Stefan Olberg

Kartlegging av biller i forbindelse med årsmøte til Nordic Coleoptera Group, Vestfold, 7. august – 9. august 2015.

Nordic Coleoptera group ble opprettet i 2011, og årsmøtet 2015 ble lagt til Vindfjelltunet i Lardal, Vestfold. Området mellom Numedalslågen og Farrisvannet har noen av de fineste skogsområdene i Norge, og det var særlig skog som ble undersøkt under årsmøtet i tillegg til en limnisk lokalitet. Innsamlingstillatelse fra naturreservater var ordnet fra Fylkesmannen i Vestfold. Deltagere på turen var Ambjörn Carlsson, Christoffer Fägerström, Håkan Ludkvist, Jan Schreiber, Jussi Vilén, Lisbeth Kristin Trøite Bjørnø, Niklas Franc, Olle Holst, Palle Jørum, Per Kristian Solevåg, Per Kristian Slagsvold, Per Magne Løvlie, Stefan Olberg, Sven Lennartsson og Tom Clayhills.

Emneord: biller, rødlistearter, Larvik, Lardal, skog

Skogsområder i Vestfold er preget av kupert terreng og varme lier med ulike skogstyper, for eksempel løvskog av ulik utforming. På toppen av høydedragene er det gjerne mer furuskog med iblandet løvskog. På de mest utilgjengelige stedene og i naturreservatene finner man en del eik, og mange av de er hule. Noen av reservatene som ble besøkt har den tetteste forekomsten av store og hule eiker i Norge. To ulike reservater ble undersøkt, i tillegg til én limnisk lokalitet. Den siste dagen ble gruppa splittet opp på ulike lokaliteter, og det ble da samlet på elvebredden langs Numedalslågen og lokaliteter ved kysten i Larvik og Porsgrunn kommune. Det ble funnet mange rødlistete arter under møtet, og det henvises til artskart for fullstendig liste over funn.

Undersøkte områder

Vindfjelltunet, Lardal kommune, UTM 32V 547050Ø 6573686N

Vindfjelltunet ligger ved Bergavannet, ca. 300 m.o.h., og området er preget av relativ ung furuskog, preget av hogst. Det har nylig vært hugget i området, og det er store åpne hogstfelt i området. Bergavannet er en typisk skogsinnsjø omkranset av myr, med vegetasjon preget av vier og myrplanter. Det er også noe løvskog i området, for det meste bjørk. Det ble samlet både i skogen, i veikanten og langs vannet, men det ble for det meste funnet trivielle arter. Det dukket derimot opp et individ av *Glocianus fennicus*, et noe uventet funn. Se omtale av denne arten senere.

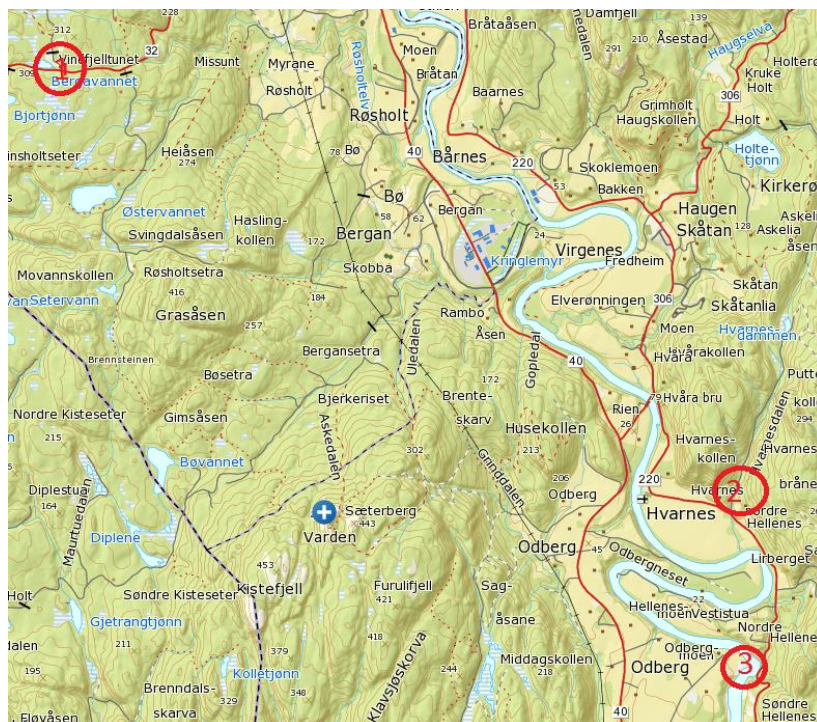
Figur 1. Myrområdene langs bredden av Bergavannet ved Vindfjelltunet. Foto: Christoffer Fägerström.

Hvarnesdalen, Lardal kommune, UTM 32V 554343Ø 6569770N

Det går en skogsvei oppover Hvarnesdalen, og langs denne veien står det noen høystubber av bøk og andre trær. Nederste del av dalen er relativt skyggefull og fuktig, og der er spor etter nylig hogst. Det ligger noen tømmerstokker litt oppe i dalen. Løvtrær dominerer nederst i dalen, og særlig or, lønn og hassel er vanlig. Det forekommer også noe bøk og osp. Det ligger noen tømmerlunder av nyere dato langs veien. Hele området er veldig kupert, og kan være interessant å undersøke nærmere ved en senere anledning. Det ble håvet i vegetasjonen og banket på trær, men det var stort sett vanlige arter som dukket opp. Derimot var det funnet noen individer av *Platyrhinus resinosus* ved inngangen av dalen. Se omtale av denne senere.

Rimstadstranda, Lardal kommune, UTM 32V 554669Ø 6568178N

Rett sør for Hvarnesdalen, på vestsiden av Numedalslågen, ligger Rimstadstranda. Der ble det samlet på sandbanker langs elva, og flere arter dukket opp. Blant annet *Bledius pallipes*, *Bledius longulus*, *Psammодиус asper*, og sist, men ikke minst, *Bembidion semipunctatum* (NT). Elven hadde høy vannføring, så det var ikke mange plasser det var mulig å samle.

Figur 2. Kart med Vindfjelltunet (1), Hvarnesdalen (2) og Rimstadstranda (3). Fra Norgeskart.no.

Gjønnesvannet, Larvik kommune, UTM 32V 557132Ø 6559535N.

Gjønnesvannet er en svært næringsrik lavlandsinnsjø beliggende i jordbrukslandskap, og med et svært rikt fugleliv. Vegetasjonen rundt vannet er frodig og til dels høyvokst, så bare den nordlige delen av vannet ble undersøkt. Rundt vannet vokser det en del løvskog av ulike slag, og noe av skogen var gammel. Det går en traktorvei opp til den nordlige enden av vannet, og her var bredden dominert av sandholdig jord med ulike urter og gress (figur 3). Det ble lett etter biller med mange ulike metoder, og dette resulterte i over 70 ulike arter. Foruten en del vannlevende biller, ble det funnet flere interessante kortvinger på bredden, blant annet den rødlistede *Tachyusa constricta* (NT), flere arter i slektene *Stenus*, *Bledius*, og *Bembidion*. Også løpebillen *Blemus discus* fantes her under blader i kant av vierkjerret. I den frodige vegetasjonen noen hundre meter mot veien, ble den flotte bladbillen *Phyllobrotica quadrimaculata* og et eksemplar av broddbillen *Mordelista variegata* (NT) funnet.

Figur 3. Ambjörn Carlsson undersøker vannplanter på leting etter vannlevende biller.
Foto: Olle Holst.

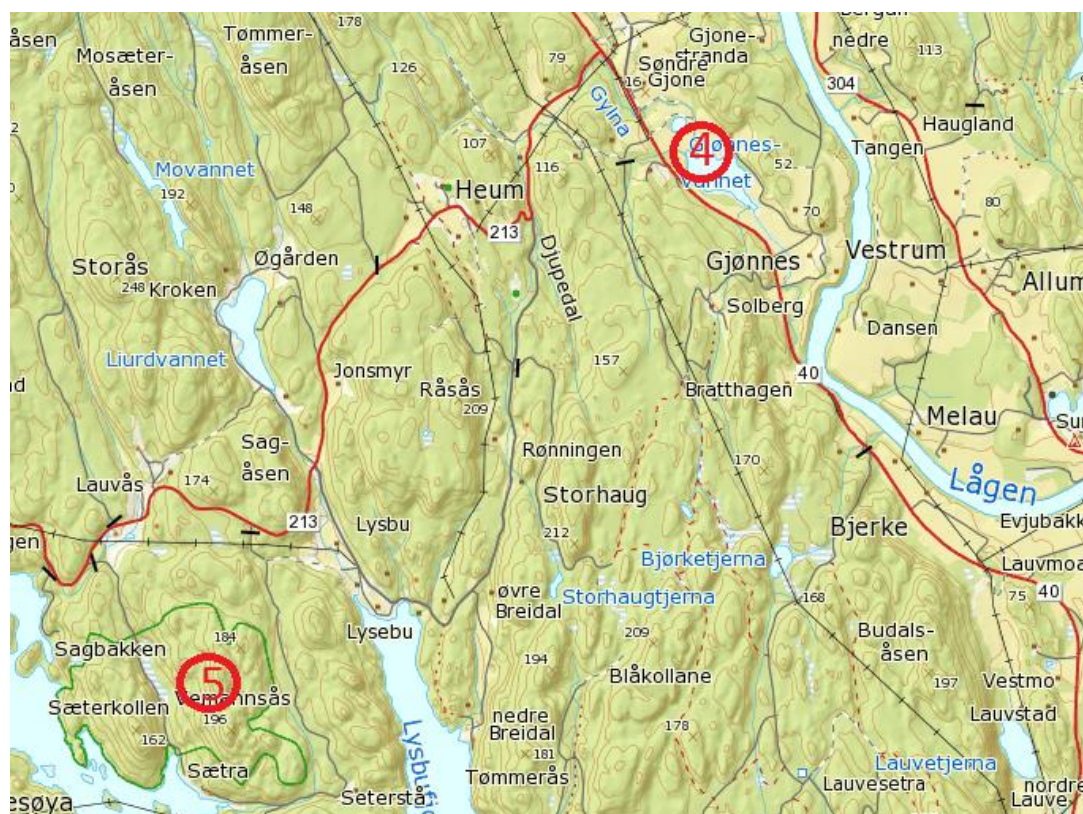
Vemansås, Larvik kommune, UTM 32V 553900Ø 6556138N

Lokaliteten Vemansås ligger øst for og ned til Farris, ca. 7 km sør for Kvelde kirke. To høydedrag i nord-sør retning dominerer området som i tillegg er kupert og består av mange små koller, kløfter og skrenter. Det er stor variasjon i vegetasjonen og naturreservatet er lite påvirket av hogst. Det finnes mange gamle, grove og hule eiker, noe som er svært sjeldent i Norge i dag. Noen partier består av grandominert skog og knauser som er dominert av furu. I tillegg opptrer innslag av gran, furu, osp, spisslønn og ask i edellauvskogen.

Vi valgte Vemansås fordi området muligens huser Østlandets største bestand av hule eiker og lindeskogen i denne formen ikke finnes i andre skandinaviske land. Naturreservatet er forholdsvis lett tilgjengelig, selv om det er mye ulendt terreng. Dette gjorde også at gruppen delte seg i flere små grupper. De sprekeste kom seg helt opp til plataået, mens en større gruppe holdt seg vest for Vemansås på undersiden av toppen. En tredje gruppe holdt seg i nærheten av skogsbilveien som går tvers gjennom naturreservatet. Det ble funnet mange arter i området, og av interessante arter kan det nevnes *Ceruchus chrysomelinus* (EN), *Orchesia fasciata* (NT), *Phloiotrya rufipes* (NT) og *Nothorhina muricata* (NT).

Figur 4. Palle på kortvingejakt ved Vemansås. Stefan, Olle og Tom følger spent med.
Foto: Jan Schreiber

Figur 5. Lokalitetene Gjønesvannet (4) og Vemansås (5). Fra Norgeskart.no

Kleiverveien, Larvik kommune, UTM 32V 556284Ø 6546815N

Dette området ligger rett sør for Martineåsen i Larvik og er preget av en stor motorcrossbane, med variert skog og åpent landskap rundt. En del bøk og vierkratt. Her ble det funnet blant annet *Dasytes aeratus* (NT) og *Hypera postica* (DD). Hele området er lagt ut for boligbygging i Larvik kommunes utvidelsesplaner, og særlig Martineåsen er ettertraktet for boligbygging. Her er det tidligere i sommer funnet flere rødlistede arter.

Ølbergholmen, Larvik kommune, UTM 32V 564923Ø 6541363N

Ølbergholmen er en holme avsnørt av en sand- og grusstrand med en gresslette bakenfor. Området ellers er preget av knauser og svaberg, med vegetasjon inni mellom. *Olibrus corticalis* (NT) ble funnet her, se info om denne arten senere.

Figur 6. Kleiverveien (6) og Ølbergholmen (7). Fra Norgeskart.no.

Gjermundsholmen, Bamble kommune, UTM 32V 540450Ø 6545114N

På den lille øya Gjermundsholmen utenfor Stathelle er det et lite reservat som har kalkrik strandeng med et slåttepreget tørrengareal med blant annet det sårbare gresset hartmannsstarr. I et lite parti av engen er det en forekomst av korsknapp. Dette er vertsplanten til korsknapppraktbille *Trachys scrobiculata* (EN). Denne lille praktbillen er kjent fra kun én lokalitet i Sverige og i Norge fra tre øyer i indre Oslofjord. I 2013 ble den påvist her på Gjermundsholmen av Stefan (Reiso & Olberg 2014), og vi tok derfor en tur hit for å se om vi kunne gjenfinne arten. Det klarte vi, og de tre svenskene og Jan som var med på lokaliteten var dermed svært fornøyd med stoppet. Noen få andre billearter ble også samlet inn, men ingen andre spesielle arter ble påvist.

Figur 7. Minering av *Trachys scrobiculata* på korsknapp. Foto: Stefan Olberg.

Figur 8. Den flotte lokaliteten Blekebakken ligger rett under broa til E18. Foto: Jan Schreiber.

Blekebakken, Porsgrunn kommune, UTM 32V 538675Ø 6546360N
Under broa over Frierfjorden, på Porsgrunnssiden, er det noen hyller i den bratte, kalkrike bergveggen (figur 8). Her er det svært varmt og kalkrikt. På denne lokaliteten ble den lille bladbillen *Aphthona pallida* (NT) påvist av Stefan i 2013. Denne bladbillen er knyttet til blodstorkenebb som vokser på svært sommervarme lokaliteter. Arten er kjent fra en noen få lokaliteter i indre Oslofjord, samt Blekebakken i Norge. I Sverige er den kun kjent i ett individ tatt på Øland i 1962. Svenskene ville derfor veldig gjerne se om vi kunne få tak i denne arten. Det viste seg at arten var svært vanlig på blodstorkenebb her, og alle fikk med seg noen eksemplarer hver. I tillegg ble det håvet noen eksemplarer av kortvingen *Metopsia similis* (NT), en art som bare er kjent i noen få eksemplarer fra Norge. Svært overraskende og gledelig var det at Sven klarte å få korsknappraktbillen (EN) i håven også her. Det var relativt mye korsknapp på lokaliteten, men dette er først funn av arten gjort på fastlandet, og første funn i Porsgrunn.

Figur 9. Larve av sinoberbille *Cucujus cinnaberinus*. Foto: Jan Schreiber.

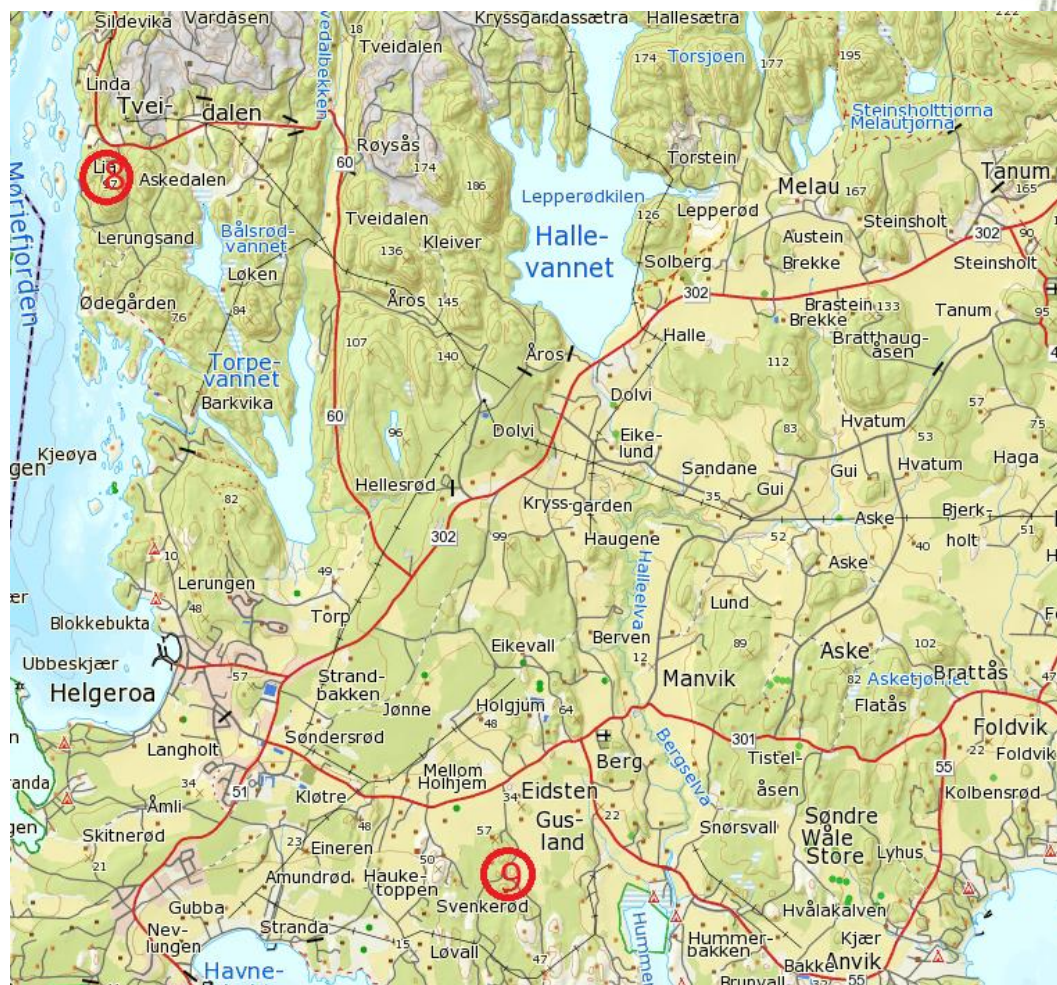
Lia, Larvik kommune, UTM 32V 548564Ø 6543569N
På vei mot neste lokalitet, langs Tvedalsveien, lå det noen granstokker henslengt i veikanten sammen med en grov ospstokk. Heldigvis hadde vi sinoberbilleeksperten Stefan i bilen som sørget for å stoppe de to bilene med svenske og norske entomologer tidsnok. Det viste seg at han hadde rett, for etter at noe av barken ble løftet opp, dukket det opp to larver av *Cucujus cinnaberinus* (VU) (figur 9). I tillegg ble det funnet en puppe av en smeller i slekten *Ampedus*. Denne klekte en drøy uke senere og viste seg til å være *Ampedus cinnabarinus* (NT).

Figur 10. Stefan, Niklas, Håkon og Sven ser etter bark- og stumpbiller. Foto: Jan Schreiber.

Eidsten, Larvik kommune, UTM 32V 551919Ø 6538455N

Det var stor interesse blant de svenske entomologene for å finne barkbilleren *Ips sexdentatus* (NT). Arten er sårbar i Sverige, hvor den har gått dramatisk tilbake de siste 20 årene. Vi hadde fått tips om en god lokalitet av Per Kristian Solevåg. På en litt eldre hogstflate med noen gjenstående furutrær og enkelte furulæger dukket den etterlengtede *Ips sexdentatus* opp i stort antall. Også den i Sverige rødlistede *Ips acuminatus* og to-tre andre barkbillearter ble påvist under bark på furu. I barkbillegangene ble stumpbillene *Paromalus parallelepipedus*, *Platysoma angustatum* og *Platysoma lineare* (NT), samt den sjeldne skyggebilleren *Corticeus longulus* (VU) påvist.

Figur 11. Lia (8) og Eidsten (9). Fra Norgeskart.no

RØDLISTEARTER

Glocianus fennicus (VU)

Denne flotte snutebiller er knyttet til løvetann på varme enger og kulturmarker, og er tidligere funnet spredt utover Østlandet. Bestanden har derimot gått ned i nyere tid, og er de siste årene bare funnet i Østfold og Vestfold. Ved innkjøringen til Vindfjelltunet ble det håvet et individ av denne arten.

Tachyusa constricta (NT)

Første funn av denne kortvingen fra Vestfold. Noen individer ble funnet langs bredden av Gjønnsvannet (se bilde på forsiden), i kort gress- og urtevegetasjon på sandholdig bunn. Det er ikke mange nyere funn av denne arten, og bare fra Østfold, Akershus, Buskerud og Oslo, der den kan finnes langs elve- og sjøbredder med slamsand. Den ble funnet sammen med mange andre arter kortvinger, blant annet *Bledius pallipes*. Arten har en vestlig utbredelse i Sverige.

Mordellistena variegata (NT)

Denne karakteristiske broddbiller har en sørøstlig utbredelse i Norge, og er forholdsvis vanlig på blomster på varme og kalkrike kystlokaliteter. Utbredelsen er trolig begrenset til pressområder på Østlandet. Den utvikles i hvitråte i blant annet hassel, og opptrer ofte veldig lokalt i områder med gamle løvtrær. Ett individ ble

funnet ved nordenden av Gjønnsvannet, noe som kan bety at det er fine hasselforekomster i området som kan være verdt å ta vare på. Den påtreffes gjerne på hvite blomster om sommeren.

Orchesia fasciata (NT)

Denne arten er funnet spredt over hele landet, men har sin hovedutbredelse på Østlandet. En del nyere funn, men den er trolig noe fragmentert i utbredelse.

Den utvikles i soppinfisert ved av både løv- og bartær, og kan lett forveksles med den mer vanlige *Orchesia undulata*. Arten er også funnet over det meste av Sverige, men er også der nær truet. Arten ble banket ned fra død hassel i Vemansås naturreservat.

Phloiotrya rufipes (NT)

Hovedutbredelsen til denne arten er fra Aust-Agder til Vestfold, med noen spredte funn andre plasser i Sør-Norge. Ett funn fra Vestlandet. Den er nær truet i hele Norden, og er trolig avhengig av naturskog med mye død løvtreved for å trives. Den kan utvikles i mange ulike treslag, men hassel er trolig foretrukket. Det er usikkert hvor fragmentert utbredelsen i Norge er, muligens kraftig. Den bankes ofte ned fra ganske tynne grener av løvtrær, blant annet fra svartor. Arten er sannsynligvis knyttet til orekjuke. Ett eksemplar ble banket ned fra hassel ved Vemansås.

Svarthjort - *Ceruchus chrysomelinus* (EN)

Denne karakteristiske arten kan ikke forveksles med noen andre biller i Norge, og er truet i hele Norden. Den finnes ikke i Danmark. Den norske utbredelsen er begrenset til noen få steder rundt Farrisvannet, der larvene utvikles i grove granstokker liggende på bakken. Stokkene må ha ligget på bakken i mange år før larven kan utnytte dem, og den er derfor avhengig av en kontinuitet av død, gammel ved. Stokkene kan heller ikke være soleksponerte, men helst ligge i tett skog eller kløfter der temperaturen er passe høy. Flere titalls larver og en puppe av en hann ble funnet rett sør og vest for toppen av Vemansås, i granstokker liggende på bakken. Arten er trolig totalt avhengig av naturskog.

Reliktbuk - *Nothorhina muricata* (NT)

Det foreligger spredte funn over nesten hele landet av denne trebukken, men den foretrekker kontinentale strøk med furu av grove dimensjoner. Trebukken er nær truet i hele Norden, forekommer ikke i Danmark. Furuene må stå soleksponert, der de karakteristiske sporene i barken kan brukes for å påvise arten. Den er muligens noe oversett, da voksne dyr er vanskelige å påvise. Arten er aktiv på kvelden, og lager karakteristiske klikkelyder ved å banke brystet mot barken. Dette er trolig en form for kommunikasjon.

Gnag av denne arten ble funnet rett sør for toppen av Vemansås, i en soleskponert furu. Gnag og klekkehull av *Anthaxia similis* ble funnet sammen med den.

Platyrhinus resinosus (NT)

Ved innkjøringen til Hvarnesdalen ble det funnet 3 individer av denne arten, under løstsittende bark på en stående bøkestokk. Dette er noe underlig siden den er oppgitt å være knyttet til gamle bjørker i Norge, gjerne brannskadde. Det stod flere bøkestokker i området. Hovedutbredelsen i Norge er på Østlandet, med ett funn fra Sunndalen på Nord-Møre. Dette funnet kan tyde på at arten kan bruke bøk i Norge også, sånn som i Danmark. Arten er nær truet i hele Norden.

Bembidion semipunctatum (NT)

Arten er kjent fra 38 lok. ved 15 elver i Sør-Norge. Forekommer utelukkende på elvebredder med mye silt, den tåler noe vegetasjon og skygge og forekommer ofte på steder med mandelpilbestand. Arten er lokal og noe fragmentert, men har stort spredningspotensiale innen det enkelte vassdrag. Arten ble funnet ved Rimstranda langs Numedalslågen.

Platysoma lineare (NT)

Ved Eidsten ble det funnet flere individer av denne stumpbillen under grov og tykk bark på en liggende furu på et 1-2 år gammelt hogstfelt. Flere arter med barkebiller ble funnet på samme sted, og arten er predator på larver og voksne av disse. Arten er spredt utbredt på Østlandet, også funnet i Trysiltraktene. Den har hatt en tilbakegang i nyere tid, og er nær truet i Sverige også.

Corticeus longulus (VU)

Det er få nye funn av denne arten i Norge, de fleste fra Vestfold og Telemark. Eldre funn fra Buskerud, ett funn fra Sogn og Fjordane. Arten er funnet på flere stokker på Eidsten der den ble funnet på samme stokk som *Platysoma lineare*. Arten finnes gjerne sittende under løse barkstykker på furuer med tynn bark, der de går ut og inn av klekkehullene til barkebiller, for eksempel *Ips acuminatus*. Arten finnes ofte i gangene av disse. Den var tidligere antatt å være predator, men er trolig soppspiser, og bruker sjeldnere egg og larver som føde. Den er assosiert med liten margborer (*Tomicus minor*) og *Ips acuminatus*. Gamle furuer med tynn bark får sjeldent ligge igjen på hogstfelt og i skogsområder, noe som kan være forklaringen på at den er sjelden. Arten er sårbar i Sverige også, der den har hatt en nedgang de senere år.

Tolvtannet barkbille – *Ips sexdentatus* (NT)

Tolvtannet barkbille har hatt en dramatisk nedgang i Sverige de siste 30 år, og er sårbar både i Sverige og Finland. I Norge har den fremdeles gode populasjoner i Vestfold, og er også funnet spredt på Sørlandet og Østlandet. Den har også hatt sterk tilbakegang i Troms, men har fortsatt populasjoner i Finnmark (Pasvik). Den finnes under bark på nylig døde furutrær, og ble funnet på et hogstfelt på Eidsten. Den er funnet flere steder i området, og gjerne på soleksponerte furustokker liggende på bakken. Den er vanligere i Norge enn i Sverige og Finland, der den er ansett som sårbar.

Dasytes aeratus (NT)

De fleste funn av denne arten er fra Vestfold, noen fra Telemark. Arten er trolig knyttet til hassel, der larvene er rovdyr på ulike invertebrater. Den ble funnet ved motorcrossbanen på Kleiver i Larvik kommune, et område som er under press grunnet planer om boligbygging.

Luserngnager – *Hypera postica* (DD)

Luserngnager er svært vanlig i Danmark, og har trolig en begrenset utbredelse i Norge grunnet klima. Den er knyttet til ulike arter av sneglebelg og kløver. Den kjente utbredelsen i Norge er konsentrert rundt det sentrale Østlandet, og nedover mot Telemark, men er ikke funnet i Vestfold tidligere. Arten er muligens noe oversett grunnet vanskelig systematikk, og er derfor satt til DD på rødlista. Den ble funnet ved motorcrossbanen på Kleiver, på samme sted som *Dasytes aeratus*.

Olibrus corticalis (NT)

Denne arten er på spredning i Sverige, og har en sterk sørøstlig utbredelse i Norge konsentrert rundt Oslofjorden. Den trives på åpne enger, et habitat som er i tilbakegang. Egne erfaringer viser derimot at den er ganske tallrik på 1-2 år gamle hogstflater med ulike arter av svineblom (*Senecio*). Der den finnes er den ganske tallrik, og kan håves i vegetasjonen. Arten ble funnet på Ølbergholmen i Larvik, og ble tidligere på sommeren funnet i store mengder ved Eidsten.

Ampedus cinnabarinus (NT)

Denne flotte smelleren har hatt en nedgang i forekomster både i Norge og Sverige siden midten av 1900-tallet, delvis på grunn av gjengroing av kulturlandskap med soleksponerte stokker av bøk og eik. Andre løvtrær kan også brukes som substrat for larvene. Den krever stoker av grove dimensjoner som er angrepet av hvitråte for å overleve, og er svært varmekjær. Hovedutbredelsen i Norge er fra østlige deler av Aust-Agder til Vestfold. Den er nær truet i Sverige, truet i Finland. Arten ble funnet ved Lia i Larvik kommune.

Trachys scrobiculata (EN)

En liten praktbille knyttet til korsknapp. Bare funnet på noen få øyer i indre Oslofjord. For mer info, se under lokalitet Gjermundholmen.

Aphthona pallida (NT)

Denne bladbillen er knyttet til blodstorkenebb som vokser på svært sommervarme lokaliteter. Arten er i Norge kun kjent fra noen få lokaliteter i indre Oslofjord. I Sverige er den kun kjent i ett individ tatt på Øland i 1962.

Metopsia similis (clypeata) (NT)

Denne kortvingen er bare funnet et fåtall ganger i Norge, der den er kjent fra Telemark Aust-Agder og Vest-Agder. Artens levesett er dårlig kjent, men den er funnet på tørre lyng- og sandmarker i ytre kyststrøk.

Kilder:

Reiso, S. og Olberg, S. 2014 Kartlegging av insekter i Gjermundsholmen naturreservat, Bamble, Telemark. BioFokus-notat 2014-12. 14 s.